

ΑΓΙΟΛΟΓΙΑ

Εισαγωγικά

✓ πρότυπο και αξία ζωής ο **άγιος**, αυτό ευνόησε την ανάπτυξη της **αγιολογίας**

✓ **αγιολογικά κείμενα**: κεντρικό θέμα οι άγιοι η λατρεία τους - περιγράφουν το βίο, τις πράξεις και τα μαρτύρια αγίων, τα θαύματα που επιτέλεσαν, καθώς και επεισόδια που αφορούν τη λατρεία τους, όπως ανακομιδές λειψάνων και καθιερώσεις ναών.

✓ Ως προς τη γλώσσα διακρίνουμε τρία βασικά επίπεδα, κείμενα γραμμένα σε:

α) απλή κοινή ελληνική γλώσσα (ψυχωφελείς διηγήσεις και συχνά βίοι και μαρτύρια),

β) αρχαϊζουσα (αττικιστική) γλώσσα (εγκώμια) και

γ) μεταφράσεις από την απλή στη λόγια γλώσσα.

✓ η μελέτη τους είναι σημαντική τόσο για τη **βυζαντινή ιστορία**, όσο και την **κατανόηση της βυζαντινής τέχνης**, ιδιαίτερα της εικονογραφίας, αφού από αυτά τα κείμενα κυρίως αντλείται η θεματολογία των παραστάσεων.

Εξέλιξη

Πρωτοβυζαντινή περίοδος: διαμορφώνονται τα βασικά είδη των αγιογραφικών κειμένων: **μαρτύρια, βίοι, ψυχωφελείς διηγήσεις και εγκώμια.**

Αθανάσιος Αλεξανδρείας, ο Ιωάννης Μόσχος, ο Σωφρόνιος Ιεροσολύμων, ο Κύριλλος Σκυθοπολίτης και ο Λεόντιος Νεαπόλεως.

Μέση βυζαντινή περίοδος

(8ος-11ος αι.): ακμή της βυζαντινής αγιολογίας – βίοι εικονολατρών, βίοι ιδρυτών μοναστηριών με πνευματική και πολιτική ακτινοβολία αυτής της περιόδου –

(9ος και 10ος αι.): ξαναγράφονται παλαιά κείμενα (ή νέα κείμενα) σε λόγια γλώσσα. Η συνήθεια αυτή κατέληξε σε συστηματική επεξεργασία όλων σχεδόν των παλαιών βίων και μαρτυριών από τον **Συμεών Μεταφραστή (Μεταφραστικό Μηνολόγιο).**

(μετά τον 11ο αι.): η αγιολογία φθίνει.

Δημώδη αγιολογικά κείμενα θα αναβιώσουν, κυρίως, κατά τους **μεταβυζαντινούς χρόνους**, έχοντας ως νέα θεματολογική πηγή τους Νεομάρτυρες.

Με κριτήριο το περιεχόμενο τα αγιολογικά κείμενα χωρίζονται σε:

(1) ΜΑΡΤΥΡΙΑ

απαρχές η περίοδος των διωγμών - εξιστορούν τον μαρτυρικό θάνατο ενός ή περισσότερων αγίων - σταθερά αφηγηματικά στοιχεία: ο χρόνος, ο τόπος και τα πρόσωπα του διωγμού, η σύλληψη του μάρτυρα, η δίκη, η καταδίκη, τα βασανιστήρια και ο θάνατός του.

(2) ΒΙΟΙ

από τον 4^ο αιώνα και εξής (ιδεώδες του ασκητικού και μοναχικού βίου) - βίοι αγίων, καταρχήν μοναχών και ασκητών, που αφοσιώνονται στην προσευχή και την απομόνωση, με σκοπό την "τελείωση" (τη χριστιανική δηλαδή ολοκλήρωση της ψυχής τους) - σταθερά αφηγηματικά στοιχεία: καταγωγή και παιδεία του αγίου, ασκητικοί αγώνες, διδασκαλία, η φήμη του, ο θάνατος και η υστεροφημία του.

Ιδιαίτερες κατηγορίες αγίων:

Α. Σαλοί άγιοι (σαλοί εν Χριστώ): Αντιπροσωπεύουν ακραία μορφή ταπεινοφροσύνης, παριστάνοντας τους τρελούς. Δεν ζουν απομονωμένοι, αλλά κυκλοφορούν μέσα στις πόλεις και συναγελάζονται με τους ανθρώπους. Η "τρέλα" τους τους οχυρώνει απέναντι στους πειρασμούς και τους δίνει την ελευθερία να ασκούν κριτική και να μιλούν ανεμπόδιστα. Σε ακραίες περιπτώσεις, οι

σαλοί εναντιώθηκαν σε παραδοσιακές κοινωνικές αξίες της εποχής τους (βλ. *Βίος του Συμεών Σαλού*).

Β. Στυλίτες: ονομάζονται στυλίτες λόγω του τρόπου της άσκησης που ακολουθούν: μένουν όλη τους τη ζωή πάνω σ' ένα στύλο, στην κορυφή του οποίου υπάρχει ένα στενό κουβούκλιο. Παραμένουν όρθιοι, σε στάση σταυρική και προσεύχονται αδιάκοπα, ανεξάρτητα από τα καιρικά φαινόμενα, υποδηλώνοντας έτσι την πλήρη διάστασή τους από τα εγκόσμια. Ανάλογοι ασκητές υπήρξαν οι δενδρίτες και οι κλωβίτες, που εγκαταβιούσαν αντίστοιχα σε δέντρα και σε στενά κουβούκλια σαν κλουβιά.

Γ. Γυναίκες μεταμφιεσμένες σε άνδρες: Συνηθισμένο αγιολογικό μοτίβο στην Πρώιμη Βυζαντινή εποχή. Οι αγίες αυτές "βαρύνονται" συνήθως με ένα αμαρτωλό παρελθόν. Η μετάνοια θα συνοδεύει από την επιθυμία πλήρους απόκρυψης και αποσιώπησης του παρελθόντος και συγχρόνως ανακαίνισης της ψυχής τους. Μεταμφιέζονται έτσι σε άνδρες, μπαίνουν σε ανδρικές μονές, χωρίς ποτέ να αποκαλυφθεί το φύλο τους, παρά μόνο μετά το θάνατό τους, όταν πλέον έχουν καθαγιασθεί.

(3) ΨΥΧΩΦΕΛΕΙΣ ΔΙΗΓΗΣΕΙΣ

4ος-6ος αιώνας, όταν ακμάζει το ρεύμα του μοναχισμού και του ασκητισμού στις ανατολικές περιοχές του Βυζαντίου (Αίγυπτος, Συρία, Παλαιστίνη) - σύντομα αφηγηματικά κείμενα, περιγράφουν αυτόνομα επεισόδια από τη ζωή και τη διδασκαλία των αναχωρητών της ερήμου - *Λειμωνάριον* του Ιωάννη Μόσχου

(4) ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΘΑΥΜΑΤΩΝ

από τον 7ο αιώνα και εξής - περιγράφουν θαύματα που οι άγιοι επιτέλεσαν, κατά κανόνα μετά το θάνατό τους στο χώρο λατρείας τους - επαναλαμβανόμενοι αφηγηματικοί τόποι: θεραπείες νοσημάτων, αναπηριών, η θαυματουργική παρέμβαση του αγίου για να σώσει από επαπειλούμενο κίνδυνο κάποιον πιστό, η θαυματουργική σωτηρία καραβιού από ναυάγιο, αλλά και πόλης από πολιορκία. Σε υστερότερη εποχή εμφανίζονται και λαογραφικά μοτίβα, όπως η δρακοντοκτονία.

(5) ΕΓΚΩΜΙΑ

Ταυτίζονται με τη βυζαντινή εκκλησιαστική ρητορική, είναι δηλαδή έντεχνα ρητορικά κείμενα, των οποίων η θεματική μπορεί να αφορά ποικίλα αγιολογικά θέματα: βίους, μαρτύρια, πράξεις αγίων και αποστόλων κ.ά.) - τυπική αφηγηματική δομή:

α) προσοίμιο - ο ρήτορας δηλώνει το θέμα του λόγου και ομολογεί ότι είναι αδύναμος μπροστά στο ύψος του, επικαλείται τον άγιο να τον ενδυναμώσει.

β) κυρίως θέμα - επιμέρους θέματα, όπως η πατρίδα, η πόλη του αγίου, τα σχετικά με την οικογένειά του, τη γέννηση και την παιδεία του, τα επιτηδεύματά του, τις πράξεις και τις περιπέτειές του.

γ) επίλογος - ο ρήτορας απευθύνεται στον άγιο και του ζητά να καταδεχθεί τον έπαινό του και να του χαρίσει την ευλογία του.

(6) ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ

συνιστούν έναν τύπο Βίου, όπου όμως παραγκωνίζεται τελείως η ιστορική σύμβαση και αναπτύσσεται το φανταστικό στοιχείο – οι ιδιαιτερότητες του είδους αφορούν πρώτα την εικόνα του αγίου και έπειτα το στοιχείο της περιπέτειας - Συνηθισμένοι αφηγηματικοί τόποι: ο χωρισμός του αγίου και των αγαπημένων του προσώπων, τα ταξίδια και οι περιπέτειες, η συνάντησή τους μετά από χρόνια χάρη στη Θεία παρέμβαση και η αναγνώριση μέσα σε κλίμα συγκίνησης.

(7) ΣΥΝΑΞΑΡΙΑ

κείμενα που συντάχθηκαν με προορισμό να αναγινώσκονται στις εκκλησίες στις εορταστικές συγκεντρώσεις των χριστιανών. Πρόκειται για σύντομα αφηγηματικά κείμενα τοποθετημένα κατά ημερολογιακή σειρά, σύμφωνα με το εορτολόγιο της Εκκλησίας, σε ένα βιβλίο που επίσης ονομάζεται *Συναξάριο*. Είναι άρρηκτα δεμένα με τη λειτουργία και έχουν συγκεκριμένη θέση στο τυπικό.